

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра міжнародних економічних відносин
та європейської інтеграції

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Глушук Андрій Васильович

УДК 338.432.001.76

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВ
КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ В АГРОБІЗНЕСІ З УРАХУВАННЯМ
СВІТОВОГО ДОСВІДУ**

за ОПП “Міжнародний менеджмент” галузі знань 07 “Управління та адміністрування” спеціальності 073 “Менеджмент”

Подається на здобуття другого (магістерського) освітнього ступеня

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Глушук А. В.
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Данкевич Віталій Євгенович
доктор економічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Глуцук А. В. Інноваційний менеджмент підприємств корпоративного типу в агробізнесі з урахуванням світового досвіду. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота представлена на здобуття другого (магістерського) освітнього ступеня за ОПП “Міжнародний менеджмент” галузі знань 07 “Управління та адміністрування” спеціальності 073 “Менеджмент”. Поліський національний університет, Житомир, 2022.

Сучасний глобальний розвиток різних сфер економіки характеризується зростаючими тенденціями, що впливають на продовольчу безпеку, сталість сільського господарства та продовольчих систем, а отже, на перспективи сталого розвитку в цілому на глобальному рівні. У світі загальний попит на продукти харчування продовжує зростати, і відбуватиметься це в умовах збільшення дефіциту природних ресурсів та важливих змін у структурі попиту на продовольство. Наразі також суттєві зміни на продовольчих ринках відбулися в умовах сучасних глобальних викликів, ключовим з яких є військова агресія Росії проти України. Динамічні трансформації продовольчих ринків відбуваються в більшості країн, що матиме вплив на системи сільськогосподарського виробництва, зайнятості, харчування та міграції. Адаптуватися до сучасних викликів аграрному бізнесу можливо лише за умови широкого запровадження інновацій, що уже багато років підтверджують підприємства корпоративного типу.

У кваліфікаційній роботі розглянуті дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених із ключових питань щодо інноваційного менеджменту вертикально інтегрованих підприємств в агробізнесі. Досліджено особливості інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі. Проаналізована діяльність аграрних холдингів на міжнародному ринку. Розроблено та аргументовано заходи щодо можливостей покращення інноваційного менеджменту підприємств.

Ключові слова: інновації, підприємства корпоративного типу, аграрний бізнес, міжнародний ринок, розвиток, управління, стратегія.

ABSTRACT

Hlushchuk A. V. Innovative management of corporate-type enterprises in agribusiness taking into account world experience. - Qualification work on manuscript rights. Qualifying work for obtaining a second (master's) educational degree under the "International Management" OPP, field of knowledge 07 "Management and administration" specialty 073 "Management". Polissia National University, Zhytomyr, 2022.

The modern global development of various spheres of the economy is characterized by growing trends that affect food security, the sustainability of agriculture and food systems, and therefore, the prospects for sustainable development as a whole at the global level. In the world, the total demand for food products continues to grow, and this will happen in conditions of increasing scarcity of natural resources and important changes in the structure of food demand. At present, significant changes in food markets have also taken place in the context of modern global challenges, the key of which is Russia's military aggression against Ukraine. It is possible to adapt to the modern challenges of agrarian business only under the condition of widespread introduction of innovations, which have been confirmed by corporate-type enterprises for many years.

The qualification work examines the research of domestic and foreign scientists on key issues related to the innovative management of corporate-type enterprises in agribusiness, taking into account world experience. Peculiarities of innovative management of corporate-type enterprises in agribusiness were studied. The activity of agricultural holdings on the international market is analyzed. Measures regarding the possibilities of improving the innovative management of corporate-type enterprises in agribusiness, taking into account world experience, have been developed and argued.

Key words: innovations, corporate-type enterprises, agrarian business, international market, development, management, strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ В АГРОБІЗНЕСІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ.....	8
1.1. Економічна сутність та особливості стратегічного управління інноваціями в сільському господарстві.....	8
1.2. Аграрні інновації як важливий чинник забезпечення конкурентоспроможності продукції.....	13
Висновки до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ В АГРОБІЗНЕСІ.....	18
2.1. Сучасні тренди розвитку аграрного бізнесу.....	18
2.2. Залучення інновацій аграрним бізнесом.....	21
Висновки до розділу 2.....	25
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ В АГРОБІЗНЕСІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ.....	26
3.1. Інноваційний потенціал аграрного сектора економіки України.....	26
3.2. Міжнародний досвід розвитку інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі.....	31
Висновки до розділу 3.....	33
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	35
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ	41

ВСТУП

Актуальність. Сільське господарство займає незамінну роль у житті кожного з нас. У минулому основною метою сільського господарства було виробництво продуктів харчування. Нещодавно це було перетворено, завдяки доданій вартості, у широке коло можливостей для різних секторів економіки. Сільське господарство належить до найдавніших галузей будь-якої економіки. Це важливий сектор, оскільки його роль полягає в забезпеченні харчуванням населення. Основним фактором виробництва є земля, обмежена за розмірами. Це фактор, який неможливо відновити, і його розмір постійний. Таким чином, збільшення сільськогосподарського виробництва досягається лише шляхом більш ефективного використання землі за допомогою новітніх знань та інноваційних підходів до господарської діяльності. У багатьох країнах сільське господарство з використанням елементів інновацій є вагомим драйвером економічного розвитку країни.

В умовах сучасних викликів динамічні трансформації продовольчих ринків відбуваються в більшості країн з низьким рівнем доходу, що матиме вплив на системи сільськогосподарського виробництва, зайнятості, харчування та міграції. Адаптуватися до сучасних викликів аграрному бізнесу можливо лише за умови широкого запровадження інновацій, диверсифікації виробництва, пошуку нових ринків збуту продукції що уже багато років підтверджують вітчизняні аграрні холдинги.

Велика кількість відомих зарубіжних та вітчизняних вчених присвятили свої праці питанню інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі з урахуванням світового досвіду: В. Андрійчук, О. Виханський, К. Волощук, О. Писаревський, С. Руденко, С. Судомир, І. Тищенко, М. Альберт, І. Ансофф, Ф. Вірсем, М. Портер, М. Трейсі, А. Томпсон, В. Стівенсон, П. Стрікланд, Г. Хамел, та інші. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць, питання стосовно інноваційного менеджменту підприємств корпоративного з урахуванням світового досвіду є ще досі не розкритим.

Мета даної кваліфікаційної роботи полягає у аналізі системи інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі з урахуванням світового досвіду. Відповідно до даної мети були поставлені наступні завдання:

- проаналізувати економічний зміст поняття інноваційний менеджмент підприємств корпоративного типу в агробізнесі;
- надати загальну характеристику діяльності підприємств корпоративного типу в агробізнесі з урахуванням світового досвіду;
- оцінити ефективність інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі;
- визначити напрями удосконалення інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі з урахуванням світового досвіду.

Об'єктом дослідження є основні тенденції формування інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі з урахуванням сучасних глобальних викликів та світового досвіду.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та організаційно-економічні засади інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі.

При вирішенні поставлених завдань застосовувалися такі наукові методи, як аналітичний – для визначення внутрішніх тенденцій і можливостей інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі з урахуванням сучасних глобальних викликів та світового досвіду, монографічний – для всебічного та глибокого дослідження устаткування аграрного виробництва, економіко-статистичний – для вивчення факторів, що впливають зміни в міжнародних процесах.

Перелік публікацій автора за темою дослідження:

1. Глушук А. В. Міжнародний досвід розвитку інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі. Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 2. Житомир: Поліський національний університет, 2022. С. 43-45.

2. Глушук А. В. Стан залучення інновацій підприємствами корпоративного типу в агробізнесі. “Партнерство бізнесу та університетів: міжнародний контекст“. VIII-ма науково-практична студентська конференція, присвячена 100-річчю Поліського національного університету. Житомир : Поліський національний університет, 2022.

3. Глушук А. В. Аграрні інновації як важливий чинник забезпечення конкурентоспроможності продукції. Студентські наукові читання-2022 : Матеріали студентської науково-практичної конференції, 15 грудня 2022 року. Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 84-86.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть використовуватися на аграрних підприємствах як методичні рекомендації з впровадження та підвищення результативності стратегічного управління міжнародною діяльністю, удосконалення інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі.

Кваліфікаційна робота містить анотацію, вступ, три розділи та висновки до кожного з них, загальні висновки та список використаних джерел, який включає 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ В АГРОБІЗНЕСІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

1.1. Економічна сутність та особливості стратегічного управління інноваціями в сільському господарстві

В сучасних умовах господарювання розвиток будь-якої галузі передбачає дотримання принципів стійкості, що означає економічний, соціальний та екологічний розвиток. При цьому, саме сільське господарство є критично важливою сферою для забезпечення сталого розвитку. Екологічні питання набувають все більшого значення для забезпечення більш значного економічного зростання. Глобалізація та урбанізація впливають на спосіб життя та поведінку споживачів. Відповідно необхідно шукати інструменти впливу на ці зміни.

Сталий економічний розвиток передбачає сприяння екологічно чистій політиці на будь-якому фінансовому рівні та трансформацію споживання та виробництва таким чином, щоб людська та економічна діяльність підтримувала стаке суспільство. Все це можливе лише за умови широкого залучення інноваційних розробок у сільськогосподарське виробництво.

Від рівня залучення інновацій залежить якість та конкурентоспроможність продукції. Конкурентоспроможність пов'язана із застосуванням продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках організацій, інтеграційних угруповань або країн для успішної участі в обміні продуктами матеріального чи нематеріального характеру на різних рівнях торгівлі. Суть конкурентоспроможності полягає в отриманні переваги на ринку збуту. Конкурентна перевага – це можливість економічного суб'єкта отримати більш значну частку ринку або інші вигоди як лідера ринку, що можливо лише використовуючи та запроваджуючи інноваційні рішення у виробничий процес. Вищезазначені твердження обґрунтовуються у ряді публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців.

Обґрунтування доцільності технологічної інновації у агробізнесі досліджено у ряді публікацій вітчизняних науковців: Андреева Л.О., Лисак О.І. обґрунтовували доцільність технологічної інновації у агробізнесі [2]; Андрійчук В.Г. оцінював ефективність інновацій в аграрних підприємствах [3]; Волощук Ю.О., Волощук В.Р. досліджував активізацію інноваційного розвитку агробізнесу [5]; Гнатенко І. оцінював вплив національного інноваційного підприємництва на сталий розвиток ринку праці [6]; Гнатенко І. розробляв методологічні основи інституціонального аналізу національної системи інноваційного підприємництва [7]; Давиденко Н.М. описував активізацію інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України [9]; Дем'яненко С. І. доводив, що інноваційне зростання – основа стабільності підприємств корпоративного типу [10]; Дудник О.В. досліджував інвестиційні стратегії підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств корпоративного типу [12]; Євтушевські О.В. досліджував роль інноваційних технологій у розвитку суспільства [13]. Автори наголошують на значній ролі інновацій у розвитку сучасного суспільства та налагодженні виробничих процесів.

Державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій та інновацій здійснюється відповідно наявних нормативних документів: Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [14]; Закон України «Про інноваційну діяльність» [15]; Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України [26]. Наразі ще розробляється значна кількість законодавчих ініціатив щодо широкого залучення інновацій в аграрний сектор економіки.

Формування результативної системи управління інноваційно-інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств в умовах сучасних глобальних викликів відображено у публікаціях вітчизняних науковців та аналітиків аграрного ринку: Захарченко В.І., Балахонова О.В. Обґрунтування побудови механізму управління інноваційним розвитком в умовах сучасних глобальних викликів [16]; Зоргач А.М. Формування результативної системи управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств корпоративного

типу [17]; Ільчук М.М., Коновал І.А. Ефективність інвестиційного процесу створення та функціонування високотехнологічного підприємства корпоративного типу [18]; Водночас для запровадження інновацій необхідне відповідне фінансування та налагоджена робота державних інституцій.

Науковці також зазначають на необхідності інноваційного розвитку агробізнесу в умовах глобалізації світової економіки: Король Н.І. досліджував інноваційний розвиток агробізнесу в умовах глобалізації світової економіки [20]; Кудлай В.Г. досліджував стратегічні орієнтири розвитку агропромислового комплексу в Україні [21]; Майорець Є.Й., Майовець Я.М. окреслювали соціальну відповідальність у системі інноваційного розвитку агробізнесу [22]; Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. визначали стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України в умовах сучасних глобальних викликів [23]; Микитюк П.П., Крисько Ж.Л. досліджували інноваційний розвиток підприємства корпоративного типу в аграрному бізнесі [24]; Савицький Е.Е. описував розвиток інноваційних процесів у вітчизняних аграрних підприємствах [27]. Відзначається, що підприємства корпоративного типу мають більше можливостей залучати інноваційні розробки у виробничий процес.

На сільськогосподарське виробництво сильно впливають природні умови, які неможливо передбачити та захиститися від них. Постійний моніторинг нових тенденцій та їх поточний зв'язок із конкретними потребами організації є життєво важливими моментами успіху у аграрному секторі економіки. Тому залучення науковців та інноваційних підходів до вирішення конкретних практичних завдань є вкрай важливим. Вищезазначене необхідно враховуючи при запровадженні інноваційних розробок.

Необхідність державної підтримки та менеджменту інноваційного розвитку аграрного сектору України обґрунтовується у наступних працях: Сіренко Н.М. Управління інноваційною системою аграрного підприємства [28]; Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасності [29]; Шобаніна О.В., Кормишкін Ю.А. Сучасна парадигма інноваційного розвитку аграрного підприємства [31]; Шобаніна О.В., Купчишина О.А. Державна підтримка інноваційного розвитку аграрного сектору України [32]; Щуревич Л.М. Інноваційні перспективи в розвитку аграрного сектору в Україні

[33]. Широке залучення інновацій можливе лише за умови ефективної державної підтримки та створення відповідної інституційної бази.

Питання інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі також відображені у зарубіжних наукових дослідженнях: Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. [34]; Salomon J. [38]. Автори поділяють думку про важливість та необхідність залучення інновацій у аграрне виробництво з метою покращення результатів та мінімізації негативних наслідків.

Аналіз наявних наукових праць у сфері аграрної економіки дозволяє констатувати, що ефективне функціонування сільськогосподарського сектора є важливою частиною розвитку економіки кожної країни. Особливо важливу роль у розвитку інтеграційного процесу з самого початку відігравав аграрний сектор. У період після Другої світової війни європейські країни не змогли забезпечити своє сільськогосподарське виробництво, і виникла потреба у створенні ефективного механізму забезпечення безперебійного постачання продовольства [21-22]. З цього випливає, що головними причинами створення Спільної аграрної політики були переважно економічні та політичні. Досягнути позитивних результатів вдалося саме за рахунок широкого залучення інноваційних розробок.

Спільна аграрна політика є одним із найважливіших наслідків євроінтеграційного процесу; це також найвідоміша діяльність ЄС і, мабуть, найбільш обговорювана. Ця політика враховувала особливості аграрного сектора. На відміну від промислового виробництва, де можна відносно точно визначити обсяг виробництва, у випадку сільськогосподарської продукції значне розширення виробництва можливе лише за умови широкого залучення інноваційних розробок.

Термін «інновація» походить від латинського слова «innovatio», що означає оновлювати, робити нове, змінювати. В економічній літературі термін «інновація» характеризує застосування результатів досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення процесу виробництва, економічного, правового та соціального секторів. Під інноваціями зазвичай розуміють успішне виробництво, засвоєння та використання інновацій в економічній і соціальній

сферах. Інновації можуть приймати різні форми, такі як робота по-новому, розробка нових продуктів і послуг або адаптація перевіреного підходу до унікальних обставин. Класифікація інновацій в залежності від сфери використання представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Класифікація інновацій залежно сфери їх використання

Джерело: побудовано за даними [27,32].

Сільськогосподарські інновації розглядаються як коеволюційний процес, тобто комбіновані технологічні, соціальні, економічні та інституційні зміни. Таким чином, виробництво та обмін (технічними) знаннями не є єдиною передумовою для інновацій. Кілька додаткових факторів відіграють вирішальну роль, наприклад політика, законодавство, інфраструктура, фінансування та розвиток ринку [7]. Отже, інновації в сільському господарстві – це не лише впровадження нових технологій. Це також вимагає балансу між новими технічними практиками та альтернативними способами організації. Цей процес

стикається з потенційними ризиками, які можна зменшити за допомогою відповідної освіти.

Література про сільськогосподарські інноваційні процеси вказує на еволюцію від теоретичних перспектив до практичних підходів до інновацій [8-12]. Спільне впровадження інновацій – це процес, який об'єднує знання багатьох зацікавлених сторін для підтримки змін у технології, ринках, нормативних актах та інших практиках, які підтримують комерціалізацію та впровадження досвіду для покращення виробництва.

1.2. Аграрні інновації як важливий чинник забезпечення конкурентоспроможності продукції

Науковці виділяють ряд ключових факторів конкурентоспроможності, які слід розглядати на глобальних сільськогосподарських ринках. Створення ефективних інституцій. Ефективні інституції, які встановлюють чіткі правила для фермерів, є безсумнівним активом для розвитку аграрного сектора, передумовою залучення інвестицій. Встановлюючи чіткі стандарти, забезпечується прозоре функціонування сектору та його складових. Також можна уникнути різноманітних негативних явищ, наприклад, марної трати ресурсів.

Інвестиції та інновації у фізичну інфраструктуру є дуже важливими для розвитку сільського господарства. При цьому має бути забезпечена відповідна транспортна інфраструктура. Інноваційні рішення, які використовуються, наприклад, на залізницях або при зберіганні та використанні інших послуг, є життєво важливим елементом ефективного управління сільським господарством, що особливо стало актуальним в умовах сучасних глобальних викликів, ключовим з яких стала російська агресія проти України [29, 32].

У сучасних умовах необхідно інвестувати кошти в охорону здоров'я та освіти. Щоб підвищити конкурентоспроможність аграрного сектора, необхідно звернути увагу на людський капітал. Продуктивність працівників, їхній досвід і

знання будуть відображені в кінцевих показниках галузі. З цієї причини вкрай важливо забезпечити ерудицію та відповідну освіту людей.

З метою підвищення результативного аграрного бізнесу важливим є постійний пошук нових ринків. Доступ до ресурсів є життєво важливою проблемою для кожного сектора, включаючи сільське господарство. Забезпечення необхідних ресурсів, таких як добрива, хімікати, насіння тощо, є вирішальним моментом для підвищення конкурентоспроможності. Той аграрний товаровиробник, який має доступ до цих критичних факторів, а також необхідні фінансові ресурси, має абсолютну перевагу перед іншими гравцями ринку.

Покращити управління ризиками в сільському господарстві теж необхідно в умовах сучасних викликів. Управління ризиками є важливою частиною діяльності аграрних товаровиробників. Це теж значна проблема, яку можна мінімізувати за рахунок залучення інновацій у виробничі процеси. Це пояснюється тим, що нестабільність погоди та значні коливання в окремі роки впливають на врожай і змінюють його реальний обсяг порівняно із запланованим. У цьому випадку уряд у співпраці з аграрною галуззю має запропонувати адаптивні стратегії управління ризиками. Також необхідно враховувати відомі кліматичні ризики та застрахуватися від них.

Природні ресурси незамінні, тому їх охороні необхідно приділяти особливу увагу. Удосконалення лісового та земельного законодавства підвищує конкурентоспроможність. Сучасною тенденцією в цій сфері є підтримка зусиль з лісонасадження та дотримання природо зберігаючих технологій при організації сільськогосподарського виробництва, особливо це актуально у зв'язку з необхідністю збереження родючості земель [17].

Все вищезазначене можливо ефективно впроваджувати лише за умови постійного залучення інновацій та сучасних технологій. Сучасні знання, отримані в результаті досліджень і розробок, мають вирішальне значення для сільського господарства. Використання досвіду нових технологічних інновацій, досягнень у генетичних дослідженнях і селекції рослин означає величезну конкурентну перевагу для цього сектору. Вигодою є, наприклад, використання рослин, які краще переносять нестабільність погоди і таким чином забезпечують

стабільний річний дохід. Тому ефективна система досліджень і розробок є важливою для аграрних компаній. Механізм формування та реалізації інноваційної стратегії на прикладі окремого підприємства представлено на рисунку 2.

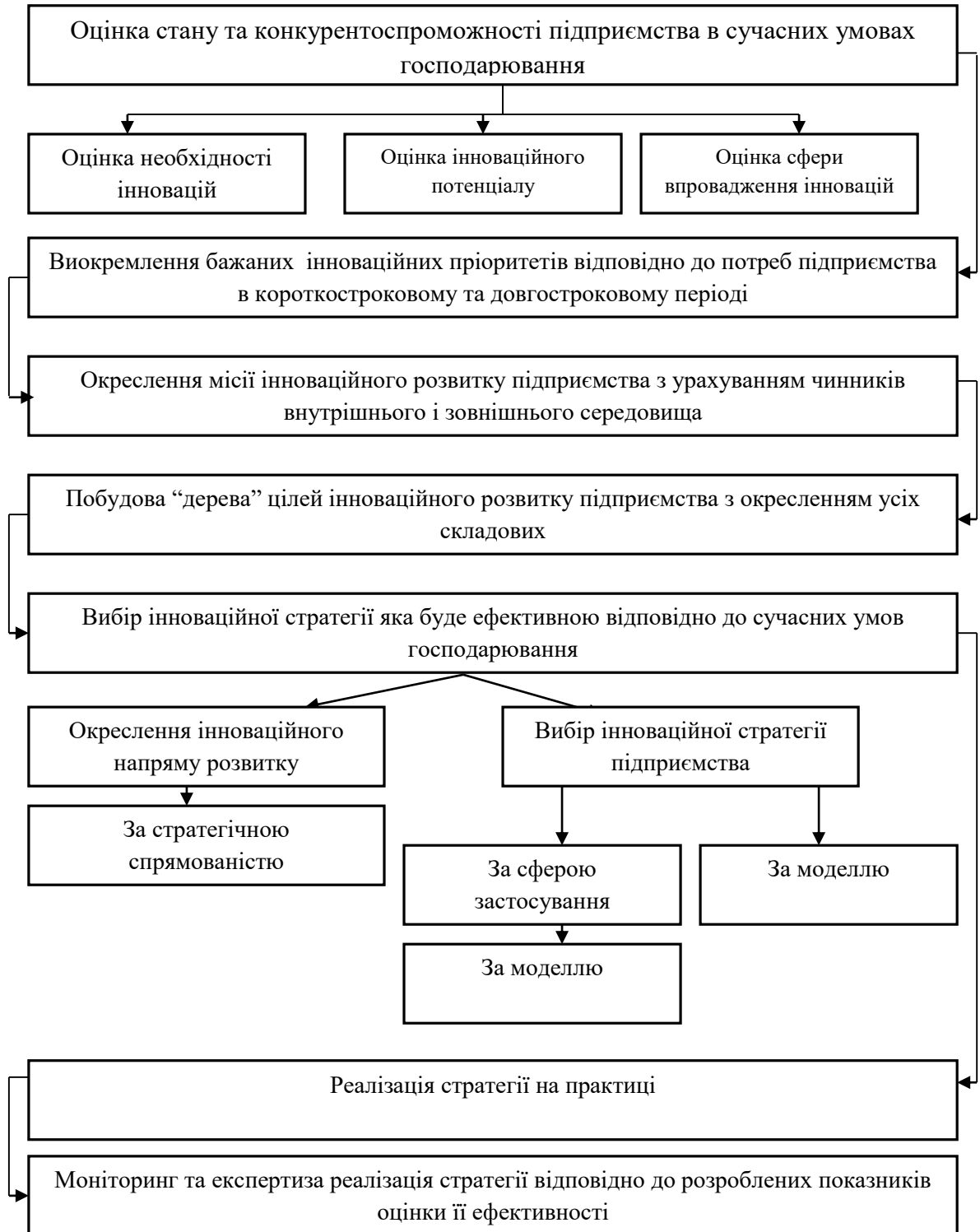

Рис. 2. Алгоритм формування та реалізації інноваційної стратегії підприємства

Джерело: побудовано за даними [27,32].

При запровадженні інновацій необхідний індивідуальний підхід з урахуванням спеціалізації, розмірів та ринкової позиції підприємства. Одним із способів, за допомогою якого ми можемо точно відслідковувати вплив використання інновацій у сільському господарстві за останні роки, є моніторинг використання інформаційних технологій у цьому секторі. На відтворувальний процес у сільському господарстві впливає кілька факторів, які є стохастичними, і їх вплив важко оцінити кількісно. Моделювання має велике значення в стохастичних методах оперативного аналізу. Методи моделювання є одним із корисних інструментів, придатних для вивчення та раціоналізації управління складними процесами та системами, включаючи сільськогосподарські операції. Ефективного управління сільським господарством наразі можна досягти лише за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та використання процесів оптимізації. Підприємства, які гнучко реагують на прогресивні зміни в інформаційному полі, мають конкурентні переваги перед іншими.

Висновки до розділу 1

На сільськогосподарське виробництво сильно впливають природні умови, які неможливо передбачити та захиститися від них. Постійний моніторинг нових тенденцій та їх поточний зв'язок із конкретними потребами організації є життєво важливими моментами успіху у аграрному секторі економіки. Тому залучення науковців та інноваційних підходів до вирішення конкретних практичних вимог є вкрай важливим та дає реальні конкурентні переваги при діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що термін “інновація” походить від латинського слова “*innovatio*”, що означає оновлювати, робити нове, змінювати. В економічній літературі термін “інновація” характеризує застосування результатів досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення процесу виробництва. Під інноваціями зазвичай розуміють успішне виробництво, засвоєння та використання інновацій в економічній і соціальній сферах. Інновації можуть приймати різні форми, такі як робота по-новому,

розробка нових продуктів і послуг або адаптація перевіреного підходу до унікальних обставин в яких здійснюється господарська діяльність.

Сільськогосподарські інновації розглядаються як комбіновані технологічні, соціальні, економічні та інституційні зміни. Таким чином, виробництво та обмін (технічними) знаннями не є єдиною передумовою для інновацій. Кілька додаткових факторів відіграють вирішальну роль, наприклад політика, законодавство, інфраструктура, фінансування та розвиток ринку. Отже, інновації в сільському господарстві – це не лише впровадження нових технологій. Це також вимагає балансу між новими технічними практиками та альтернативними способами організації. Цей процес стикається з потенційними ризиками, які можна зменшити за допомогою відповідної освіти та модернізації виробничих потужностей до сучасних реалій.

Сучасний глобальний розвиток різних сфер економіки характеризується зростаючими тенденціями, що впливають на продовольчу безпеку, сталість сільського господарства та продовольчих систем, а отже, на перспективи сталого розвитку в цілому на глобальному рівні. У світі загальний попит на продукти харчування продовжує зростати, і відбудуватиметься це в умовах збільшення дефіциту природних ресурсів та важливих змін у структурі попиту на продукти харчування та сільськогосподарську продукцію. Зміна клімату та посилення конкуренції за природні ресурси продовжуватимуть сприяти деградації та дефіциту природних ресурсів, з негативним впливом на засоби виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчу безпеку людей.

Наразі також суттєві зміни на продовольчих ринках відбулися в умовах сучасних глобальних викликів, ключовим з яких є військова агресія Росії проти України. Динамічні трансформації продовольчих ринків відбуваються в більшості країн з низьким рівнем доходу, що матиме вплив на системи сільськогосподарського виробництва, зайнятості, харчування та міграції, що ставить світове суспільство перед викликом знайти способи для подальшого розвитку та адаптації до цих умов. Адаптуватися до сучасних викликів аграрному бізнесу можливо лише за умови широкого запровадження інновацій, що уже багато років підтверджують підприємства корпоративного типу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ В АГРОБІЗНЕСІ

2.1. Сучасні тренди розвитку аграрного бізнесу

У сучасних світових глобалізаційних процесах більшість країн світу позиціонують себе як відкриті економіки, динаміка розвитку яких залежить від розвитку ефективних зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів господарювання, зокрема аграрного бізнесу. Це особливо актуально для України, адже аграрний сектор є локомотивом економіки, від нього залежить подальший розвиток країни так ефективність функціонування інших сфер.

Експорт у відкритій економіці є інструментом забезпечення розширення ринкового простору для розвитку галузей і виробництв, готових до гострої міжнародної конкуренції. Враховуючи природно-ресурсний, соціально-економічний, національно-культурний стан, можна констатувати, що для України однією з таких галузей є аграрний бізнес, який здатний забезпечити значні валютні та інвестиційні надходження для розширеного відтворення національної економіки та створити умови для інтеграції країни у світову економіку як рівноправного та стратегічно важливого партнера.

Розвиток аграрного сектору економіки України протягом 1991–2021 рр. відбувався за двома основними напрямками: занепад тваринництва, інтенсифікація рослинництва та збільшення експорту сільськогосподарської продукції. З початку 2000-х років більшість сільськогосподарських підприємств займаються вирощуванням продукції рослинництва. Акцент зроблено на експортно та інвестиційно привабливих культурах цієї зони: пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник, соя, ріпак.

Загальними передумовами цього є сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, макроекономічні фактори виробництва та попит на цю продукцію у світі. Завдяки такій політиці відбулося суттєве зростання доходів аграрних підрозділів, підвищилася стійкість їх фінансового становища та сформувалися

передумови для подальшого інвестування в технічне переоснащення підприємств корпоративного типу.

У сільському господарстві України виділяють основні групи виробників сільськогосподарської продукції: сільськогосподарські підприємства, аграрні холдинги, фермерські господарства та господарства населення.

Сільськогосподарські підприємства – це підприємства, які працюють переважно на орендованих землях і орієнтовані на товарне виробництво. До цієї категорії належать акціонерні товариства та дочірні підприємства, приватні підприємства, контрольовані підприємцем-власником приватних активів тощо. До цієї категорії у 2020 році належало близько 12 тис. підприємств, у тому числі малих форм господарювання, які провадили господарську діяльність у звітному році та на яких зайнято приблизно 60% вартості земель сільськогосподарського призначення.

Значна кількість сільськогосподарських підприємств у результаті концентрації земельних ресурсів та виробничих потужностей трансформувалася у аграрні холдинги. Даний процес розпочався з 2008 року і супроводжувався концентрацією значних земельних та фінансових ресурсів у підприємствах корпоративного типу[32,38].

Фермерські господарства – форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання працювати у аграрному секторі економіки, виробляти товарну сільськогосподарську продукцію. Наразі близько 33,5 тис. фермерських господарств, які обробляють до 10% сільськогосподарських угідь.

Домогосподарства, які займаються сільськогосподарською діяльністю як для самозабезпечення продовольством, так і з метою виробництва товарної продукції; цю категорію товаровиробників також називають фізичними особами-підприємцями, які здійснюють свою діяльність у сфері сільського господарства; у 2020 році коло домогосподарств становило близько 6,1 млн домогосподарств, які обробляли 30% сільськогосподарських угідь.

Для більшої наочності дослідження сучасних трендів розвитку аграрного бізнесу варто розглянути структуру посівних площ товаровиробників. За даними Державної служби статистики України, основну частину посівів займають

культури зернової групи (55% або 15 млн га): пшениця (45%), кукурудза на зерно (28%), ячмінь (17%) та інші культури (10%). За даними Державної служби статистики України, серед технічних культур найбільшою популярністю користуються олійні культури: соняшник, соя та ріпак. На сьогодні технічні культури займають 8,8 млн га або 33%.

У товарній структурі українського агропродовольчого експорту визначальні позиції займають зернові культури (за рахунок кукурудзи та пшениці), олійні культури (насамперед соя), олія (переважно соняшникова) та продукція харчової промисловості. Наразі саме підприємства корпоративного типу мають змогу експортувати значну кількість продукції та формувати товарні партії для експорту.

Що стосується європейської інтеграції аграрного експорту, то досить перспективний ринок є у Європі з майже 480 мільйонами споживачів. При цьому, відповідно до двосторонніх угод, квоти є додатковим елементом лібералізації торгівлі. Вони встановлюються на товари, експорт яких на ринок ЄС або України передбачають справляння митних платежів і дозволяють ввезення частин продукції, що експортується (в межах затвердженого обсягу квоти) без сплати мита. Після вичерпання обсягу квоти продукцію можуть продовжувати експортувати на ринки ЄС, але вже з митом.

Тобто квотування фактично створює додаткові сприятливі умови для експорту окремих видів продукції. Механізм квотування безмитного ввезення сільськогосподарської продукції до ЄС передбачає регулювання у двох напрямках: «перший покупець прийшов – перший обслуговується» – передбачає попереднє погодження обсягів квот та їх використання залежно від наявного залишку; – «ліцензування імпорту» – передбачає подачу імпортерами української продукції відповідних заявок на імпорт.

Аналізуючи сучасні тренди розвитку аграрного виробництва слід відмітити, що альтернативою для України є сегмент органічного виробництва. Даний сегмент дозволить отримати додаткові квоти для безмитного продажу продукції на європейському ринку. У сучасних умовах необхідно поставити планку трохи вище і створити ефективні умови, в тому числі інвестиційні, для широкого

розвитку пріоритетного для європейського споживача органічного виробництва. Отже, основними передумовами ефективного розвитку аграрного експорту української економіки є формування ефективного сільськогосподарського землекористування та вдосконалення матеріально-технічної бази, а досягнути цього можна лише за умови широкого застосування інновацій. Також інновації допоможуть адаптуватися до нових викликів, які виникають в умовах російської агресії.

2.2. Залучення інновацій аграрним бізнесом

Аграрний сектор економіки є одним із основних сегментів національної економіки, від рівня розвитку якого залежить продовольча безпека країни, значна частина доходів державного бюджету, утримання сільських населених пунктів тощо. Подальший розвиток аграрного сектору економіки вимагає якісні системні перетворення, які, як показує досвід найрозвиненіших країн світу, мають базуватися виключно на інноваційному потенціалі економічного зростання [41, 44].

Технологічне оновлення та інноваційний розвиток агропромислового виробництва в Україні є одним із стратегічних напрямів інноваційної діяльності, визначених стратегіями розвитку національної економіки. Реалізація поставлених завдань потребує формування якісно нових продуктивних сил, що виражається інноваційним потенціалом розвитку аграрного сектору економіки. Водночас, незважаючи на певні позитивні зміни та якісні аграрні перетворення, аграрний сектор національної економіки не розвивається за інноваційною моделлю, а інноваційні процеси характеризуються несистемністю

Сільське господарство є специфічним сектором, де інновація продукту часто означає покращення його характеристик. Але специфіка полягає в тому, що тільки на основі останніх досліджень, тривалих досліджень, модифікації генетичної інформації та селекції може відбутися «продуктова» інновація. Крім того, це дуже трудомісткий процес порівняно з інноваціями в інших секторах.

Україна представлена у декількох міжнародних рейтингах, які оцінюють її інноваційний потенціал, інноваційну спроможність та результативність інноваційної політики: ГІ (the Global Innovation Index), ІІВ (the Bloomberg Innovation Index), ЗІІ (Summary Innovation Index), ГІКТ (The Global Talent Competitiveness Index), СРК (the World Competitiveness Ranking), ІЕП (New Transitions Performance Index). Слід відмітити, що наразі локомотивом вітчизняної економіки є саме аграрний сектор, відповідно значна кількість інноваційних розробок реалізується саме в цьому секторі. Динаміка рейтингів України представлена на рисунку 3.

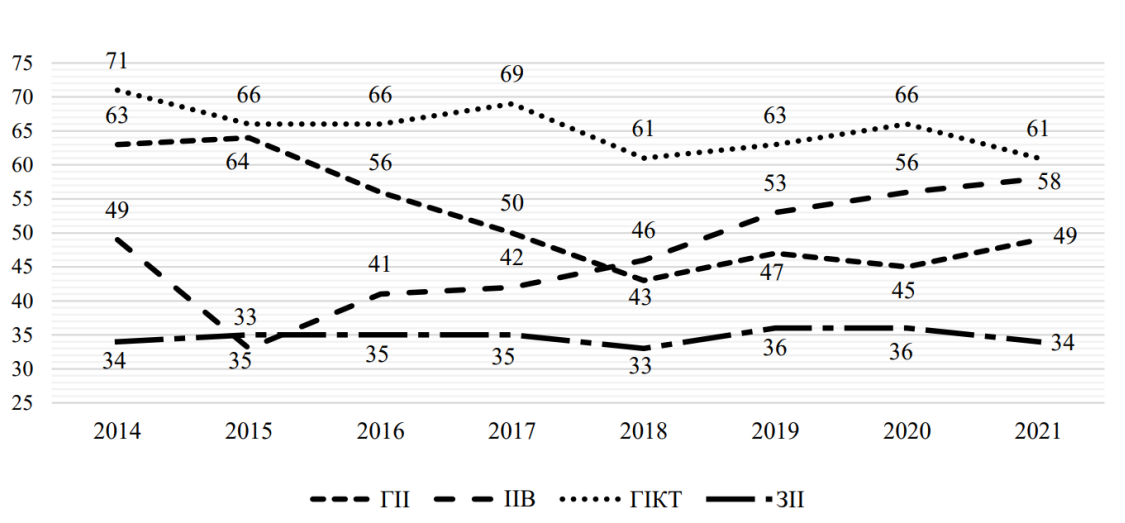

Рис. 3. Рейтинги України за індексами інноваційної спроможності

Формування інноваційного потенціалу, зокрема в аграрному секторі, в інформаційно-мережевій економіці передбачає механізми накопичення нових знань. Як слушно зазначено в Національній доповіді «Інноваційна Україна – 2020», весь генезис людства – це історія інноваційної складової суспільно-розподіленої праці, її предметів і результатів. Зараз відбувається етап інтенсивного розгортання інноваційної сутності людини, що виражається в переході від відтворювального до інноваційного типу розвитку, де стрижневим є рух від індустріально-ринкової до інформаційно-мережевої економіки.

Сутність взаємодії «суспільство – держава – економіка» в системі економіки знань полягає в соціальному контролі та публічних зобов'язаннях інституцій, залучених у взаємодію держави та бізнесу як бази генерації знань, а також реалізації функції управління у сфері виробництва та використання знань [7].

Основним суб'єктом економіки знань, її носієм і генератором є менеджер який взаємодіє з великою кількістю інформації, генеруючи нові знання та шляхи їх реалізації [10].

Відповідно важливим наразі є широке залучення інновацій, для мінімізації сучасних глобальних викликів. Нижче наведено приклади 7 інновацій, які вже існують і оптимізують процеси на продовольчих ринках та активно впроваджуються підприємствами корпоративного сектору економіки:

Прикладом інновацій в аграрному секторі є програмне забезпечення для ведення моніторингу стану аграрного виробництва. З'явилося багато програмного забезпечення, яке допомагає керівникам підприємств збирати, описувати та надавати додаткову інформацію про поля чи сади та супутню продукцію. Це програмне забезпечення оснащено датчиками погоди, які надають дані, що полегшує прийняття рішень протягом сезону.

Важливим для аграрного сектору також є моніторинг та оцінка врожайності. У минулому, щоб отримати дані про розмір або кількість врожаю, фермери робили це вручну. Завдяки цифровій трансформації фермери наразі отримують більше допомоги з появою технологій, які автоматизують моніторинг і обчислення врожайності.

Наразі ряд підприємств корпоративного сектору запроваджують автоматизовані платформи управління виробництвом. Наступною інновацією є система моніторингу або відстеження, наприклад цифровий контрольний список для управління сільським господарством. Це інтегрована платформа, яка надає особам, які приймають рішення, доступ до інформації та інструментів для відстеження повсякденної діяльності. Завдяки цьому фермери можуть мати кращий огляд своїх полів.

Безпілотні технології почали також широко використовуватися. Як відомо, дрони – це автономні літальні апарати, які літають над певною місцевістю. Не можна заперечувати, що зрештою безпілотники також увійшли в сферу сільського господарства. У своєму застосуванні в сільськогосподарському секторі дрони використовуються для зйомки фотографій або відео під час польотів над полями.

Розумні сільськогосподарські машини наразі можна зустріти на полях багатьох інтегрованих формувань. Машини знайшли широке застосування в сільськогосподарському секторі. Однак із сучасним технологічним розвитком більшість машин уже інтегровано з даними та автоматизованими системами. Датчики та дистанційне керування дозволили фермерам керувати своїми тракторами та машинами, не виходячи з дому.

Екологічно чисті продукти рослинництва є наразі досить актуальними для іноземних компаній, що працюють в Україні. Під час посадки буде зведено до мінімуму використання хімікатів. Наявність таких інновацій, як індивідуальні біодобрива, добрива на основі сечі, добрива на основі водоростей і мікроорганізмів, є однією з найцікавіших тенденцій в аграрному секторі.

Володіючи значними ресурсами та маючи значний обіговий капітал, підприємства корпоративного типу мають можливість широко залучати інновації. Підприємства корпоративного типу активно залучають інновації, запускають акселератори, а також кооперуються з різними стартапами та впроваджують сучасні технології у виробничий процес. Так наприклад одне із найбільших підприємств корпоративного типу Ukrlandfarming досить ефективно співпрацює зі стартапом Vitrek. Ukrlandfarming залучає вітчизняні стартапи, що спеціалізуються на вимірюванні щільності ґрунту. Інвестиції компанії вимірюються у сотнях мільйонів доларів. Kernel – фінансує стартап CraftScanner, який також розробляє інноваційні рішення для рослинництва. Kernel співпрацює з вітчизняними agritech-проектами AeroDrone і Matrix UAV, також компанія широко залучає рішеннями в області штучного інтелекту і Big Data. Підприємство корпоративного типу Agroprosperis має власне програмне забезпечення AP Agronomist, яке дозволяє автоматизувати прийняття рішень у галузі рослинництва.. Досить довгий період інноваційні розробки запроваджуються у підприємстві корпоративного типу МХП разом з UNIt.City Radar Tech. Інноваційними продуктами, які використовуються є МЕТЕОТРЕК, Додаток MobiMill, Peoplemeter МНР. Проведений моніторинг активності корпоративних структур у сфері аграрного бізнесу дозволяє виокремити найбільш інноваційні з них: ІМС, Svarog West Group та AgroRegion.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз стану інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі дозволяє стверджувати, що розвиток аграрного сектору економіки України протягом 1991–2021 рр. відбувався за двома основними напрямками: занепад тваринництва, інтенсифікація рослинництва та збільшення експорту сільськогосподарської продукції. З початку 2000-х років більшість сільськогосподарських підприємств займаються вирощуванням продукції рослинництва. Акцент зроблено на експортно та інвестиційно привабливих культурах цієї зони: пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник, соя, ріпак. Характерним є домінування підприємств корпоративного типу при експорті продукції та при формуванні експортних партій.

За останні роки підприємства корпоративного типу значно наростили виробництво та земельний банк. Загальними передумовами цього є сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, макроекономічні фактори виробництва та попит на цю продукцію у світі. Завдяки такій політиці відбулося суттєве зростання доходів аграрних підрозділів, підвищилася стійкість їх фінансового становища та сформувалися передумови для подальшого інвестування в технічне переоснащення підприємств корпоративного типу.

Технологічне оновлення та інноваційний розвиток агропромислового виробництва в Україні є одним із стратегічних напрямів інноваційної діяльності, визначених стратегіями розвитку національної економіки. Реалізація поставлених завдань потребує формування якісно нових продуктивних сил, що виражається інноваційним потенціалом розвитку аграрного сектору економіки. Водночас, незважаючи на певні позитивні зміни та якісні аграрні перетворення, увесь аграрний сектор національної економіки не розвивається за інноваційною моделлю, а інноваційні процеси характеризуються несистемністю. Характерним є широке залучення інновацій підприємствами корпоративного типу.

Проведений моніторинг активності корпоративних структур у сфері аграрного бізнесу дозволяє виокремити найбільш інноваційні з них: ІМС, Svarog West Group, AgroRegion, Agricom Group.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ В АГРОБІЗНЕСІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

3.1. Інноваційний потенціал аграрного сектора економіки України

На відміну від інших суспільно-економічних формацій, неоіндустріалізація передбачає модернізацію та структурне переформатування національної економіки, забезпечення її сталого розвитку, підвищення ефективності використання всіх видів ресурсів, їх переробки, зростання якості життя та рівня праці, впровадження безвідходного виробництва та його екологічного аспекту, перехід на відновлювані джерела енергії. Особливо всі ці аспекти актуальні наразі для аграрного сектора економіки, який є ключовим.

Становлення інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки є системним завданням, вирішення якого значною мірою залежить від ролі інституту аграрної науки як суб'єкта інноваційної діяльності та учасника інноваційного процесу. Тобто аграрна наука виступає як високотехнологічна галузь економіки, яка базується на інноваційній діяльності.

Досвід основних розвинутих країн показує, що нині, в епоху економіки знань, основним об'єктом відтворюваності в економіці є людський капітал, який формується в умовах розвитку освітньо-наукових і соціокультурних процесів, але обмежений індивідуальними можливостями та здібностями. У цьому випадку освіта забезпечує якість економічного зростання, а в історії розвитку цивілізації немає жодного прикладу, коли б певна країна збагачувалася за рахунок збіднілої освіти, науки, культури. Все вищезазначене дозволяє констатувати необхідність інвестицій в аграрну освіту з метою продукування сучасних технологій та інноваційних рішень, які згодом будуть використані у виробничому процесі.

За даними Світового банку, за 2000–2021 роки частка науковців серед зайнятого населення зростає в середньому в країнах ЄС у 1,5 рази, а в Болгарії,

Литві, Польщі, Словенії та Чехії – більш ніж у 1,7 рази. Натомість в Україні, яка мала на початку 90-х років один із найпотужніших наукових і людських потенціалів на пострадянському просторі, нині демонструє щорічну тенденцію до деградації, що позначається також на стані інноваційних розробок та їх впровадження. Зокрема, за 1990-2021 рр. чисельність працівників наукових організацій зменшилась у 3,9 рази, порівняно з 2000 р. – у 2,0 рази. У розрахунку на 1000 працюючих у 2021 р. кількість виконавців науково-дослідних робіт та дослідників в Україні не перевищувала 5 осіб, що в 4,6 рази менше, ніж у ЄС, у 5,0 разів менше, ніж у Німеччині тощо.

У кількості науковців органічно закладена частки витрат на наукові розробки у ВВП. Так, у середньому по ЄС за 2000–2021 рр. спостерігається зростання цього показника на 0,35 п.п., у Чехії – 0,82, в Естонії – 0,80, в Угорщині – 0,74 тощо. Відповідно інвестування у наукові розробки дозволяє запроваджувати їх на виробництві та отримувати кращі показники.

Водночас, Україна щорічно скорочує фінансування науки і зараз має один із найнижчих показників у Європі – 0,47 % ВВП. Крім того, із загальної суми видатків 85,9 % становлять внутрішні поточні видатки, 45,9 % – витрати на оплату праці, що призводить до активної деградації матеріально-технічної бази та унеможлиблює проведення якісних науково-дослідних робіт. У 2020 році 63,3 % загальних внутрішніх витрат на НДДКР в Україні було спрямовано на сферу технічних наук, 21,8 % – на природничі науки, і лише 5,5 % – на фінансування досліджень у сільськогосподарських науках. Тому наразі лише підприємства корпоративного типу, які мають власні фінансові ресурси, можуть залучати інновації та бути конкурентоспроможними на ринку.

Аналізуючи дані статистики України слід відмітити, що із загального обсягу видатків 21,8 % було спрямовано на фундаментальні дослідження, 21,2 % – на прикладні, 57,3 % – на експериментальні розробки. У галузі аграрної науки найбільшою була частка фінансування прикладних досліджень (50,8 % у 2020 році), що пов'язано з необхідністю інвестування у нові сорти та гібриди рослин.

Слід зазначити, що величина витрат на наукові дослідження не лише характеризує рівень формування та реалізації інноваційного потенціалу, а й

значною мірою визначає формування валової доданої вартості.

У структурі науково-технічної аграрної продукції значну питому вагу займали новітні бази даних, методи, методики, технології виробництва, технології та технологічні засоби, сорти та гібриди рослин тощо. Одним із основних ефективних показників у впровадженні інноваційного потенціалу науки є динаміка кількості зареєстрованих об'єктів права інтелектуальної власності. Таким чином, динаміка кількості виданих патентів на винаходи в цілому підтверджує тенденції кадрового та фінансового забезпечення наукової діяльності. У більшості інноваційно-орієнтованих країн світу результати патентної роботи суттєво покращилися з 2001 року. За темпами зростання лідирує Китай, частка якого у загальносвітовому результаті у 2019 році склала 30,2 %.

Як свідчать дані «Українського інституту інтелектуальної власності», темпи наукової діяльності у 2005–2020 роках суттєво знизилися. Так, у 2005 році національними заявниками подано 3535 заявок на винаходи, 7156 на патенти на корисні моделі, 1750 на промислові зразки, 13184 на знаки для товарів і послуг. 84,9 % заяв подано юридичними особами. До 2020 року кількість заявок на видачу правових документів на об'єкти права інтелектуальної власності від національних заявників зросла за рахунок збільшення у 2 рази кількості заявок на знаки для товарів і послуг. Також зросла частка юридичних осіб на 5,1 в.п. Серед інноваційно-активних юридичних осіб найбільшу питому вагу мали заклади освіти, які за результатами патентно-ліцензійної роботи (за кількістю отриманих патентів на винаходи та корисні моделі) у 2005–2020 рр. у 2,6 рази випередили наукові установи, що негативно характеризує стан і динаміку трансформацій аграрного інноваційного потенціалу.

Слід зазначити, що у сфері комерціалізації наукових розробок Національної академії аграрних наук України спостерігається дуже негативна тенденція. За 2007–2020 роки кількість укладених ліцензійних договорів зменшилась у 2,8 рази. Водночас аграрні інновації наразі є досить перспективними, товаровиробники активно їх використовують та підвищують ефективність своєї діяльності.

Основними видами інноваційної продукції, яка зараз користується попитом на вітчизняному ринку, є насіннєвий матеріал, технології обробітку ґрунту, біопрепарати, стимулятори росту рослин, окремі технологічні рішення тощо. Низький інноваційний потенціал притаманний промисловим зразкам сільськогосподарської техніки українського виробництва, мінеральним добривам, а також теоретичним і прикладним результатам досліджень економіки сільського господарства. Водночас високий потенціал для промислового впровадження мають сорти рослин вітчизняної селекції, особливо пшениці озимої, ячменю ярого, квасолі, нуту, усіх зернових, льону, гірчиці та окремих гібридів соняшнику [30].

Як зазначають автори Національного звіту «Інноваційна Україна 2020», за останні роки інноваційна активність сільськогосподарських підприємств не перевищувала 15 %, а в найбільш ефективних становила близько 57 % у рослинництві та близько 30 % у тваринництві. Крім того, малі та середні підприємства, окрім великих корпоративних суб'єктів господарювання, були обмежені у реалізації власного інноваційного потенціалу через відсутність вільних коштів, низьку рентабельність та брак спеціалістів, здатних генерувати інновації.

Науковий потенціал аграрної науки України може забезпечити досягнення світового рівня досліджень у галузі рослинництва і тваринництва, передових біотехнологій, охорони навколишнього середовища тощо. Результати інноваційних досліджень та їх запровадження на виробництво могли б дати змогу щорічно виробляти в Україні близько 80–100 млн. тонн зерна, 9–10 млн. тонн олійних культур, подвоїти обсяг тваринницької продукції, створити імідж України як житниці світу.

Загалом, формування потенціалу інноваційного розвитку аграрного сектору економіки має базуватися на врахуванні комплексу «5-ти»: науково-фундаментальні дослідження, науково-прикладні дослідження, науково-технічні досягнення, наукові установи, які на основі своєї інформаційної, кадрової, матеріальної інфраструктури ведуть науково-технічну діяльність, а також профільні вищі навчальні заклади, що готують спеціалістів як для науки, так і

для виробництва.

Запровадження інновацій дає значні переваги підприємствам корпоративного типу агробізнесу. Прикладом ефективності інновацій може бути використання технології мінімального обробітку ґрунту “No-till”(рис. 4). Оцінка переваг використання технології “No-Till” на основі експертних висновків спеціалістів аграрних підприємств дозволяє констатувати, що застосування цієї технології дозволяє економити 20-30 % затрат на обробіток ґрунту, порівняно з традиційною технологією [27, 28]. При цьому є значні екологічні та технологічні переваги для господарського процесу.

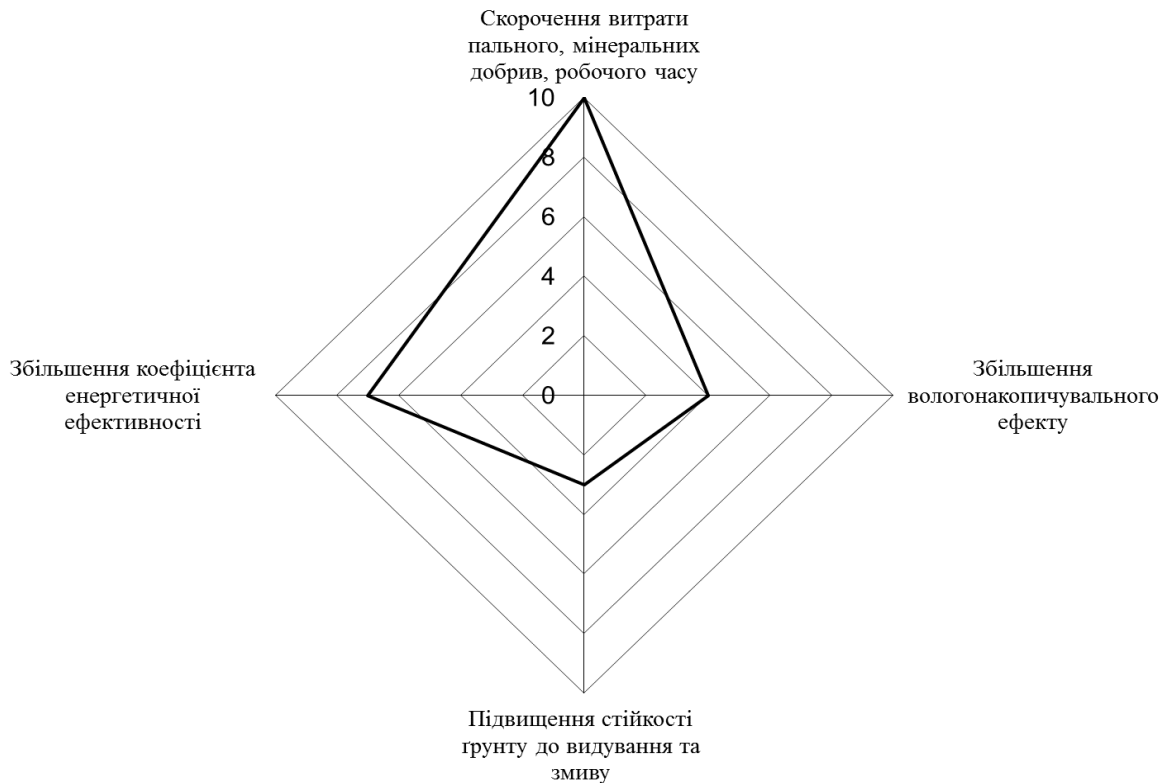

Рис. 4. Оцінка переваг використання технології обробітку ґрунту “No-Till” на основі експертних висновків

Водночас нерозвиненість інституційної системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, а також інформаційна закритість більшості суб’єктів господарювання аграрного сектору економіки не створюють належної основи для формування попиту та розширення ємності ринку інноваційних досягнень національного виробництва.

3.2. Міжнародний досвід розвитку інноваційного менеджменту підприємств корпоративного типу в агробізнесі

В ринкових умовах інноваційний потенціал лежить в основі економічного зростання та інклюзивного галузевого розвитку, а його ефективна реалізація визначає рівень конкурентоспроможності не лише продукції, а й усієї національної економіки на світовій арені.

Нині економіка України стоїть перед цивілізаційним вибором: або йти шляхом неоіндустріалізації та продовольчої незалежності, або стати ресурсомістким сировинним придатком більш розвинених країн. В аграрному секторі економіки за роки незалежності України відбувся не лише трансформаційний рух до ринку, коли змінилися форми і методи господарювання, але відбулася деіндустріалізація, особливо на малих і середніх сільськогосподарських підприємствах.

Лібералізація та низькі темпи економічного розвитку заклали міцну основу для деградації інноваційних процесів, а глобалізація сприяє витісненню національної наукоємної інноваційної продукції іноземною, що призводить до подальшого руйнування вітчизняної науки і техніки, відсутності валової доданої вартості та відтоку кадрів за кордон.

Нині майже повністю втрачено науково-дослідний потенціал тваринництва, птахівництва, механізації сільського господарства, меліорації та значною мірою потенціал техніко-технологічного забезпечення переробки та зберігання сільськогосподарської продукції. Водночас на ринку є попит переважно на сорти та гібриди вітчизняної селекції зернових, зернобобових, круп'яних, овочевих, плодово-ягідних культур. В умовах сучасних глобальних викликів є потреба розвивати селекцію біоенергетичних культур, цукрових буряків, технічних культур, винограду тощо.

Необхідним є реформування державної аграрно-економічної політики, переорієнтувавши її на неоіндустріальну парадигму інноваційного розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки, трансформувати інституційне середовище для підтримки інноваційного підприємництва та

інноваційної діяльності, трансферту.

Необхідно створити цілісну інноваційну систему розвитку агропромислового виробництва на національному та регіональному рівнях, запровадити дієвий організаційно-економічний механізм державної підтримки та регулювання інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки, забезпечити безперервність ланцюга “наука–виробництво–наука”, особливо щодо зацікавленості працівників навчальних закладів у кінцевих результатах своєї праці, а також залучення вітчизняних агровиробників до впровадження інноваційних розробок вітчизняних виробників.

Перспективним для України є європейський досвід залучення інновацій у аграрне виробництво. Приблизно 70% території ЄС використовується в сільському господарстві або покрито лісами. Життєво важлива роль розвитку сільського господарства та сільських територій глибоко впливає на економічні, соціальні та екологічні аспекти кожної країни-члена ЄС, а також інших країн, що не входять до ЄС. Необхідність забезпечення стабільності продуктивності викликає більше занепокоєння, ніж будь-коли.

Хоча очікується, що чисельність європейського населення залишиться досить стабільною в період з 2017 по 2030 роки, постійне зростання світового населення буде стимулювати попит на сільськогосподарську продукцію та чинити тиск на виробництво продуктів харчування. Тому необхідно збільшити постачання продовольства, яке також забезпечує продовольчу безпеку. У глобальному контексті приблизно 800 мільйонів людей у світі все ще не мають доступу до їжі. Виробництво більш поживної їжі разом із збалансованим харчуванням є ключем до вирішення проблем зі здоров'ям. Нарешті, близько 30% світового виробництва їжі щороку викидається у відходи. Таким чином, скорочення харчових відходів при одночасному збільшенні продуктивності сільського господарства слід вважати однаково важливим у ланцюжку виробництва, доставки та зберігання [12-14]. Вирішити ці проблеми вдається за рахунок широкого запровадження інноваційних розробок у аграрний сектор та суміжні сфери.

Запровадження та впровадження досліджень та інновацій у сільському та

лісовому секторі, зрештою, є кроком, який допоможе побудувати нову біоекономіку. Це циркулярна економіка, яка поєднує кожен етап виробництва та процесу нашого суспільства з метою побудови більш ефективної економіки з низьким рівнем викидів. Щоб досягти цього, ЄС розробив стратегію біоекономіки та план дій для забезпечення узгодженого підходу, який зближує інновації, партнерство та співпрацю між різними учасниками галузі.

Підприємства корпоративного типу активно залучають інноваційні продукти, запускають спільні проекти з вітчизняними і зарубіжними стартапами та впроваджують сучасні технології у виробничий процес. Вітчизняні аграрні холдинги підтримують різні стартапи, що спеціалізуються галузі рослинництва. Інвестиції компаній вимірюються у сотнях мільйонів доларів.

Висновки до розділу 3

Основними видами інноваційної продукції, яка зараз користується попитом на вітчизняному ринку, є насіннєвий матеріал, технології обробітку ґрунту, біопрепарати, стимулятори росту рослин, окремі технологічні рішення тощо, це можна наочно підтвердити на прикладі діяльності підприємств корпоративного сектору аграрного бізнесу. Низький інноваційний потенціал притаманний промисловим зразкам сільськогосподарської техніки українського виробництва, мінеральним добривам, а також теоретичним і прикладним результатам досліджень економіки сільського господарства. Водночас високий потенціал для промислового впровадження мають сорти рослин вітчизняної селекції, особливо пшениці озимої, ячменю ярого, тритикале, квасолі, нуту та усіх зернових.

Світовий досвід дозволяє стверджувати, що запровадження досліджень та інновацій у сільському та лісовому секторі, зрештою, є кроком, який допоможе побудувати нову біоекономіку. Це циркулярна економіка, яка поєднує кожен етап виробництва та процесу нашого суспільства з метою побудови більш ефективної економіки з низьким рівнем викидів. Щоб досягти цього, ЄС розробив стратегію біоекономіки та план дій для забезпечення узгодженого підходу, який зближує інновації, партнерство та співпрацю між різними учасниками галузі.

У епоху сучасних глобальних викликів, коли занепокоєння навколишнім середовищем і побоювання зміни клімату досягли найвищого рівня, сталє сільське господарство є гострою проблемою. Це особливо активізувалося в умовах російської агресії проти України, що загострило глобальну продовольчу кризу. Вищезазначене обумовило необхідність широкого залучення інновацій у аграрній сфері з метою збалансування глобальних продовольчих ринків.

Обґрунтовано, що важлива частина інноваційного процесу на продовольчих ринках – трансфер технологій, оскільки він виступає головною мережею передачі науково-технічних знань від розробника до замовника. Учасники трансферу вступають у довгострокові відносини, які відбуваються під впливом глобалізаційних процесів та спрямовані на досягнення матеріального успіху від упровадження нових знань у сфері технологій у виробництво. В Україні через слабку взаємодію науки та бізнесу трансфер відбувається дуже повільно. Водночас, значну роль у трансфері технологій на глобальному рівні відіграють транснаціональні корпорації та міжнародні організації, що і пояснює широке залучення інновацій підприємствами корпоративного типу.

Роль інновацій особливо проявляється у аграрному секторі, де швидкими темпами розвиваються та розповсюджуються інноваційні технології. Доведено, що подальший розвиток аграрного сектору необхідно планувати відповідно до стратегії інноваційного розвитку, яка включає: збільшення внеску науки і техніки у розвиток економіки; використання інноваційних технологій для моніторингу ефективності господарської діяльності; підвищення конкурентоспроможності продукції на світовому ринку за рахунок модернізації та автоматизації виробничих потужностей.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Доведено, що інновації займають ключову позицію на шляху до підвищення ефективності господарської діяльності у кожній сфері економіки. Особливо вони важливі для аграрного сектора, який є локомотивом вітчизняної економіки. Для розширення ринків збуту та успішного просування вітчизняної сільськогосподарської продукції на світові продовольчі ринки необхідно здійснити такі дії: сконцентрувати зусилля на підвищенні ефективності виробництва традиційної для України експортної продукції (зернові культури, соняшник, продукція тваринництва) та збільшити присутність у перспективних секторах світового продовольчого ринку; диверсифікувати географічну структуру зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією (особливо експорту).

Враховуючи значний внесок аграрного сектору в економіку України, державну підтримку необхідно оптимізувати з урахуванням макроекономічних показників розвитку. Це передбачає включення нових інтенсивно інноваційних факторів економічного зростання, які відповідають викликам довгострокового періоду, що забезпечить вихід вітчизняного аграрного бізнесу на траєкторію сталого зростання в межах 6–8% на рік.

Успішне виконання поставлених завдань залежить від забезпечення сталого розвитку галузі на основі наукомістких підходів та залучення інновацій. Основними видами інноваційної продукції, яка зараз користується попитом на вітчизняному ринку, є насіннєвий матеріал, технології обробітку ґрунту, біопрепарати, стимулятори росту рослин, окремі технологічні рішення тощо. У сучасних умовах господарювання високий потенціал для промислового впровадження мають сорти рослин вітчизняної селекції, особливо пшениці озимої, ячменю ярого, усіх зернових.

Проаналізований міжнародний досвід доводить, що запровадження досліджень та інновацій у сільському секторі, зрештою, є кроком, який допоможе побудувати нову біоекономіку. Щоб досягти цього, ЄС розробив стратегію біоекономіки та план дій для забезпечення узгодженого підходу, який зближує інновації, партнерство та співпрацю між різними учасниками галузі.

В умовах сучасних викликів, коли занепокоєння навколишнім середовищем і побоювання зміни клімату досягли найвищого рівня, стале сільське господарство є гострою проблемою. Це особливо активізувалося в умовах російської агресії проти України, що загострило глобальну продовольчу кризу. Вищезазначене обумовило необхідність широкого залучення інновацій у аграрній сфері з метою збалансування глобальних продовольчих ринків.

У процесі дослідження обґрунтовано, що важлива частина інноваційного процесу на продовольчих ринках – трансфер технологій, оскільки він виступає головною мережею передачі науково-технічних знань від розробника до замовника. Доведено, що подальший розвиток аграрного сектору необхідно планувати відповідно до стратегії інноваційного розвитку, яка включає: збільшення внеску науки і техніки у розвиток економіки; використання інноваційних технологій для моніторингу ефективності господарської діяльності; підвищення конкурентоспроможності продукції.

Встановлено, що підприємства корпоративного типу мають можливість широко залучати інновації. Вони активно запускають акселератори, співпрацюють з вітчизняними і зарубіжними стартапами. Так Ukrlandfarming досить ефективно співпрацює зі стартапом Vitrek. Холдинг залучає вітчизняні стартапи, що спеціалізуються на вимірюванні щільності ґрунту. Інвестиції вимірюються у сотнях мільйонів доларів. Kernel – фінансує стартап CraftScanner, який також розробляє інноваційні рішення для рослинництва. Kernel співпрацює з вітчизняним agritech-проектом Pixel Solutions. Підприємство корпоративного типу Agroprosperis має власне програмне забезпечення AP Agronomist, яке дозволяє автоматизувати прийняття рішень у галузі рослинництва. Досить довгий період інноваційні розробки запроваджуються у підприємстві корпоративного типу МХП разом з UNIt.City Radar Tech. Інноваційними продуктами, які використовуються є МЕТЕОТРЕК, Додаток MobiMill, Reoplemeter МНР. Проведений моніторинг активності корпоративних структур у сфері аграрного бізнесу дозволяє виокремити найбільш інноваційні з них: AgroRegion, Agricom Group, Continental Farmers Group, AgroGeneration.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агробізнес України. Електронний ресурс <http://agrex.gov.ua/wp-content/>
2. Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Обґрунтування доцільності технологічної інновації у агробізнесі. Підприємство в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 9-11 лют. 2021 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2021. С. 21–23.
3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. 2-ге вид., доп. I перероблене. / В. Г. Андрійчук. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
4. Бездудный Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаева О.Д. Сущность понятия инновация и его классификация // Инновации. 1998. №2. 3 С. 4.
5. Волощук Ю.О., Волощук В.Р. Активізація інноваційного розвитку агробізнесу. Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку агробізнесу : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 29-30 берез. 2017 р.). Київ : КНЕУ, 2017. С. 120-123.
6. Гнатенко І. Вплив національного інноваційного підприємництва на сталий розвиток ринку праці. Вісник Херсонського державного університету. 2018. № 32. С. 69–72.
7. Гнатенко І. Методологічні основи інституціонального аналізу національної системи інноваційного підприємництва. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 6 (18). С. 70–74.
8. Гончаров В. Н, Теоретические основы формирования и развития инновационно-инвестиционной деятельности предприятий АПК *Наук. вісн. Луганського нац. аграр. ун-ту. Серія: економічні науки*, 2009. – № 2.
9. Давиденко Н.М. Активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України *Агроінком*. 2007. № 9-10. С. 73-76.
10. Дем'яненко С. І. Інноваційне зростання основа стабільності агропромислового комплексу *Наука та інновації. Сільськогосподарські і аграрні технології*. 2005. Т. 1. Вип. 1. С. 87-98.
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.12.2021).

12. Дудник О.В. Інвестиційні стратегії підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2016. № 5. С. 79–86.

13. Євтушевська О.В. Роль інноваційних технологій у розвитку суспільства / О.В. Євтушевська // *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 21. С. 14-16

14. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [Електронний ресурс] від 14.09.2006 № 143-V: за станом на 09.12.2015 - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>

15. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]: від 4 липня 2002 року № 40-IV: за станом на 4 грудня 2012 р. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

16. Захарченко В.І., Балахонова О.В. Обґрунтування побудови механізму управління інноваційним розвитком регіону. *Інноваційна економіка*. 2016. № 7-8. С. 86-90

17. Зоргач А.М. Формування результативної системи управління інноваційно-інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2015. № 8. С. 65-72.

18. Ільчук М.М., Коновал І.А. Ефективність інвестиційного процесу створення та функціонування високотехнологічного сільськогосподарського підприємства. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 55–61.

19. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило та ін. Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.

20. Король Н.І. Інноваційний розвиток агробізнесу в умовах глобалізації світової економіки. *Агросвіт*. 2015. № 3–4. С. 71–74.

21. Кудлай В.Г. Стратегічні орієнтири розвитку агропромислового комплексу в Україні. матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 2021 р. ЗНУ, 2021. С. 87–90.

22. Майовець Є.Й., Майовець Я.М. Соціальна відповідальність у системі інноваційного розвитку агробізнесу. *Вісник Львівського університету*. 2020. № 59. С. 174–186.

23. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37–49.
24. Микитюк П.П., Крисько Ж.Л., Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Скочиляс С.М. *Інноваційний розвиток підприємства*. ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.
25. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID–19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236.
26. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р: Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/526-2021-%D1%80>
27. Савицький Е.Е. Розвиток інноваційних процесів у вітчизняних аграрних підприємствах *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 77-82.
28. Сіренко Н.М. Управління інноваційною системою аграрного підприємства *Економіка АПК*. 2009. № 9. С. 43-46
29. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. 2013. № 2. С. 28–46.
30. Черевко І.В. Нішевий агробізнес в Україні. Actual problems of practice and science: the IV International Science Conference. Ankara, 2021. С. 31–32.
31. Шебаніна О.В., Кормишкін Ю.А. Сучасна парадигма інноваційного розвитку аграрного підприємства. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. № 3. С. 4–10.
32. Шебаніна О.В., Купчишина О.А. Державна підтримка інноваційного розвитку аграрного сектору України. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. 2020. № 2. С. 340–352.
33. Щуревич Л.М. Інноваційні перспективи в розвитку аграрного сектору в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. Серія «Державне управління». 2018. Вип. 10. С. 101–105.
34. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the

development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 129–135.

35. Fang L. Do clusters encourage innovation? A meta-analysis. *J. Plan. Lit.* 2015. Vol. 30. Issue 3. P. 239–260. 5. Guo D., Guo Y. Government-subsidized R & D and firm innovation: evidence from China. *Research Policy*. 2016. № 45 (6). P. 1129–1144.

36. Parubok N., Petrenko N., Podzihun S., Udovenko I. Methods of assessment of efficiency of creating regional innovative clusters for dynamic development of economics. *Investment Management and Financial Innovations*. 2017. № 14 (3). P. 302–312.

37. Salomon J. What is Technology? *History of technology*. 1984 / Vol. 7. 118–125.

38. Salomon J. The Issue of its origins and definitions // *History of technology*. 1984 / Vol. 1. 113–156

39. The Global Competitiveness Index 4.0 Methodology and Technical Notes. *The Global Competitiveness Report 2020*. URL: <http://www3.weforum.org>

40. The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-achanged-world>